

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ
METHODOLOGY OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

UOT 372.881.111.1

Sahilə Əli qızı Quliyeva

Naхçıvan Dövlət Universitetinin müəllimi
<https://orcid.org/0009-0001-9949-4199>
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(4\).123-126](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(4).123-126)

**TƏLƏBƏLƏRİN DİL BACARIQLARININ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ İNGİLİS DİLLİ
BƏDİİ MƏTNLƏRDƏN İSTİFADƏNİN ROLU: ELMİ ƏDƏBİYYATIN TƏHLİLİ**

Сахила Али гызы Гулиева

преподаватель Нахчыванского Государственного Университета

**РОЛЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ
В РАЗВИТИИ ЯЗЫКОВЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ:
АНАЛИЗ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ**

Sahila Ali Guliyeva

teacher at Nakhchivan State University

**THE ROLE OF USING ENGLISH LITERARY TEXTS IN DEVELOPING STUDENTS'
LANGUAGE SKILLS: A SCIENTIFIC LITERATURE ANALYSIS**

Xülasə. Məqalə tələbələrin dil bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində ingilis dilli bədii mətnlərdən istifadənin rolunun elmi ədəbiyyatda təhlilinə həsr olunmuşdur. Məqalədə bir çox alimlərin, dilçilərin, pedaqoqların, metodistlərin apardıqları tədqiqatlar və araşdırmalar nəticəsində əldə etdikləri fikirlər, yanaşmalar baxımından ingilis dilinin tədrisində öyrəncilərin dil bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə bədii ədəbiyyatın nə kimi töhfələr verdiyi araşdırılır və bu mülahizələr nöqtəyi-nəzərindən bədii ədəbiyyatın rolu təhlil olunur.

Açar sözlər: *bədii mətnlərin rolu, elmi ədəbiyyat, autentik materiallar, ingilis dilinin tədrisi*

Аннотация. Статья посвящена анализу роли использования англоязычных художественных текстов в развитии языковых навыков студентов в научной литературе. В статье рассматривается вклад художественных текстов в развитие языковых навыков учащихся при обучении английскому языку с точки зрения идей и подходов, полученных в результате исследований и изысканий многих ученых, лингвистов, педагогов и методистов. Автором также анализируется литературный текст с точки зрения этих суждений.

Ключевые слова: *роль художественных текстов, научная литература, аутентичные материалы, обучение английскому языку*

Abstract. The article is devoted to the analysis of the role of using English-language literary texts in the development of students' language skills in scientific literature. The article examines the contributions of literary texts to the development of language skills of learners in English language teaching in terms of the ideas and approaches obtained as a result of the researches and investigations of many scientists, linguists, pedagogues, and methodologists, and the role of literary texts is analyzed from the point of view of these considerations.

Keywords: *the role of literary texts, scientific literature, authentic materials, English language teaching*

Ədəbiyyat dil öyrənmənin təməlidir. O, bütün dil bacarıqlarının, xüsusən də danışq və yazı bacarıqlarının inkişafında əsas rol oynayır. Ədəbiyyat hədəf dilin mədəniyyətini və adət-ənənələrini başa düşməyin ən yaxşı yollarından biridir. Bu, tələbələrə “zaman və məkan baxımından özlərindən fərqli mədəniyyətləri və ideologiyaları anlamağa və qiymətləndirməyə, həmin mədəniyyətlərdəki düşüncə və hiss ənənələrini və bədii formaları dərk etməyə” imkan verir. Ədəbiyyat dedikdə bədii mətnlər bə bədii əsərlər nəzərdə tutulur. Collie və Slaterə görə, ədəbiyyat təsdiqlənmiş materiallar, tələbənin mədəni təkmilləşməsi, dilinin inkişafı və fərdi iştirakıdır.[10.]

Bir çox pedaqoq və peşəkarların iddia etdiyi kimi, mədəniyyəti öyrətmədən ingilis dilini öyrətmək mümkün deyil, eləcə də mədəniyyətin öyrədilməsi dil öyrənmələr üçün “öyrəncilərin ümumi öyrənmə təcrübəsini artırır” beşinci bacarıq kimi qəbul edilir [17, s. 254-273].

İngilis dilinin tədrisi baxımından ədəbiyyat sinifdə istifadə üçün qiymətli autentik mənbə kimi qəbul edilir. Kitablarda dil öyrənmək üçün faydalı olan düzgün söz ehtiyatını və cümlə nümunələrini təmin edir. Həqiqətən də tələbələr real həyatda müxtəlif situasiyalarda istifadə olunan dillə tanış olurlar [10]. Bundan əlavə, nitq bacarıqlarının inkişafı baxımından ədəbiyyatdakı mövzuların müzakirəsi tələbələrə öz fikirlərini və hisslərini ingilis dilində ifadə etməyə həvəsləndirir. Buna görə də tələbələr şifahi müzakirə yolu ilə əsərlərdə təqdim olunan mühüm məsələlərə öz fikirlərini ifadə etməklə nitq qabiliyyətlərini inkişaf etdirə bilərlər [7, s.93-113].

Xarici dildə bir insanla ünsiyyət qurarkən təkcə linqvistik səriştəyə malik olmaq kifayət deyil. Coğrafiyadan, əyləncələrdən, tarixi hadisələrdən və şəxsiyyətlərdən xüsusi mədəni istinadlar həmişə dildə istifadə olunur və hər bir mədəniyyət rəsmi və qeyri-rəsmi danışq qaydaları ilə bağlı xüsusi normalara əməl edir. Ana dili danışanların bir-birləri ilə ünsiyyət qurarkən istifadə etdiyi sosial-mədəni qaydaları bilmədən yalnız lüğət və qrammatik məqamları əzbərləmək insanı xarici dildə bacarıqlı etmir. Dilin mədəni komponentini bilməmək nitq bacarıqlarının mükəmməlliyinə xələl gətirir [16, s. 9-17].

İngilis dili dərslərində bədii ədəbiyyat tədris edilməli və təqdim edilməlidir, çünki o, tələ-

bələri lüğət elementləri, mədəniyyət və müxtəlif dil üslubları kimi bəzi dil aspektləri ilə tanış edir. O, həmçinin tələbələrə ingilis dilini necə qiymətləndirmək anlayışı ilə tanış edir. İngilis dilli bədii əsərlərin öyrənilməsi tələbələrin nitq bacarıqlarından istifadəsini yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər. Bu, müxtəlif mətnləri yaxşı başa düşərək ingiliscə oxumaq qabiliyyətini artırır. İngilis dilli bədii mətnləri oxumaqla tələbələr fikirlərini əldə edə və tənqidi düşüncəni inkişaf etdirə bilərlər.

İngilis dilinin tədrisində bədii mətnlərdən istifadənin rolu haqqında elmi ədəbiyyatda bir çox alim və tədqiqatçıların fikirləri və təhlilləri xüsusi yer alır. Hill (1986: s. 12) qeyd edir ki, ingilis dilini öyrənmələr üçün ingilis ədəbiyyatının öyrənilməsi zəruridir, çünki o, dili qrammatik qaydalar baxımından daxililəşdirməyə imkan verir, artıq öyrənilmiş ifadələri və lüğəti gücləndirir və eyni zamanda yeni sözlər və struktur təqdim edir, halbuki Lazar (1993: s. 17) sübut edir ki, ədəbiyyat ingilis dili sinif otağında qoyulan dili zənginləşdirir və yeni dilin işlənməsi və təfsiri üçün mənalı və yaddaqalan kontekstlər təmin etməklə öyrənilməsini stimullaşdırır [12, s.12; 13, s. 17].

Viddousonun fikrincə, ingilis dilini tədrisi zamanı bədii ədəbiyyatdan istifadə tələbələrin biliyini, dünyagörüşünü genişləndirir, eləcə də dil və mədəni şüurunu təkmilləşdirir [19, s. 67-68].

Çnara və Marivana (2016) görə, dil müəllimlərindən tez-tez tələbələrə müxtəlif mövzularda təqdimatlar hazırlamaq və onlara dili praktikada tətbiq etmələrinə və bilik səviyyələrini öyrənməyə və ya təkmilləşdirməyə kömək etmək üçün müzakirə platformaları yaratmaq tapşırıqları vermələri tələb olunur [8, s.1-6]. Bədii mətnlərdən istifadənin aktualığı bu zaman ortaya çıxır, çünki bu mətnlər vasitəsilə öyrənmələr xarici dil siniflərində müzakirələr yarada, danışq oxu və yazı bacarıqlarını təkmilləşdirə bilərlər. Oxşar tədqiqatda Ur (1996) dil öyrənmələrinə bədii mətnin öyrədilməsinin aşağıdakı müxtəlif yollarla təsir etdiyini göstərmişdir. Birincisi, o, öyrənmələrə dilin müxtəlif üslublarını və yazı üslublarını təqdim edir. İkincisi, bədii mətnlər öyrənmələrin söz ehtiyatını artırır və onları oxu bacarıqlarını inkişaf etdirməyə həvəsləndirir. Qrammatik material, linqvo-mədəni məlumatlar, nitq quruluşları ilə bağlı çətinliklər

bədii mətnə uyğunlaşdırılaraq çıxarılır. İkinci dərəcəli, uyğunlaşdırılmış mətn ingilis dili öyrənən tələbəni dilin mədəni və linqvistik imkanlarına yaxınlaşdırır. Üçüncüsü, bədii mətnlər maraqlı yazı və müzakirələr yaratmaq üçün trampolin rolunu oynaya bilər. O, həmçinin motivasiyaya əlavə olunan və dili öyrənənlər arasında dilin inkişafı və incələnməsini asanlaşdıran intellekt və emosiyaları əhatə edir. [18, s.201]. Bədii mətnlərdən istifadə dil öyrənənlərin müxtəlif insan konfliktləri və vəziyyətlərindən xəbərdar olmasını təmin edir. Bu fikri dəstəkləyərək, Debrel, Ishanova, and Sheppard (2019) bədii ədəbiyyatın, öyrənənlərinin dil bacarıqlarını genişləndirərək linqvistik biliklərini, nitq, dinləmə və oxu bacarıqlarını təkmilləşdirdiyi fikrini irəli sürürlər [11, s.12-42]. Bənzər bir araşdırmada Babe və Yahya bədii mətnlərin dil üçün xammal kimi təsvir edilə biləcəyini iddia etdilər belə ki, bu əsərlər insan təcrübəsi haqqında hekayələr nəql edir və beləliklə, dilin gözəlliyini çox yönlü nümayiş etdirir. [6, s.80-85].

Audiotirayada tələbələrə təqdim olunan bədii mətn mətnlər əsaslı tapşırıqların ən geniş yayılmış növü səhnələşdirilmiş rollu oyunlardır. Tələbələr mətnlə qarşılıqlı əlaqəyə girərək oyun vasitəsilə təxəyyül və yaradıcılıq haqqında məlumat əldə edirlər. Bədii əsərlərin səhnələşdirilmiş rollu oyunları tələbələrdən rolları orijinal kimi təqdim etməyi tələb edir və tələbələri real dil mühitinə yaxınlaşdırır, şifahi nitq bacarıqlarını inkişaf etdirməyə təkan verir. Cimermanın (2015) oxşar araşdırmalarında qrafik romanların xarici dil siniflərində müntəzəm olaraq istifadə olunan yaradıcı yazı fəaliyyətlərinə, hekayələrin qurulmasına və şəkillər üzrə işin aparılmasına şərait yaratdığı irəli sürülür [9, s.197].

Bəzi tədqiqatçılar ingilis dilli bədii mətnlərin sinif otaqlarında istifadə edildiyi zaman pedaqoji üstünlüklərə malik olduğunu iddia edirlər. Məsələn, A. Məhəmməd qeyd edir ki, ingilis dilinin tədrisində bədii mətnlərdən istifadə müəllimlər tərəfindən təkmilləşdirilmiş, şagirdlərin diqqətini müstəqilliyini və sərbəst rəylərini, ifadələrini təşviq edən tapşırıqlara diqqət yetirməyə imkan verir [15, s. 27-38]. [14, s.145-148]. L.B. Şerbanın fikrinə görə, bədii mətnlərin qavranılmasının, hədəf dildə olan faktorları anlamaqda böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulayır [5, s.112]. E. Davidenko hesab edir ki, bə-

dii mətnlər həm də yaradıcı təfəkkür bacarıqlarının inkişafına kömək edir, belə ki, onlar tələbələrə başqa bir şəxsin nöqtəyi-nəzərindən xəyali situasiyaları nəzərdən keçirməyə təşviq edir [4, s.90]. Müasir tədqiqatlar əsasən konkret xarici dil müəllimlərinin təcrübəsində bədii mətnlərdən istifadənin təhlilinə və ya xarici dilin tədrisində orijinal ədəbi əsərlərdən istifadənin nəzəri əsaslarına diqqət yetirir.

Xarici dildə ədəbiyyatı oxumaq bacarığı xarici dilin tədrisi prosesində əldə edilən əsas bacarıqlardan biridir. Xarici dillərin öyrədilməsinin ən çox kiçik qruplarda həyata keçirilməsinə baxmayaraq, hər bir öyrənci dili özünəməxsus şəkildə öyrənir. Hər bir tələbənin bu unikallığı müəllimin qarşısına ciddi tələblər qoyur, təhsil prosesini əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşdirir, ümumi hazırlanmış dərs planında hər kəsin fərdi olaraq imkanlarının səviyyəsi nəzərə alınır ki, onlar ruhdan düşməsinlər.

Bədii əsərin mətni üzərində işləmək metodologiyasına yaradıcı yanaşma dil və nitq, nitq və təfəkkür, təfəkkür və ünsiyyət münasibətlərinin təhlilinə əsaslanır. Mətn nitq fəaliyyətində təlim və nəzarətin ən yüksək vahidi hesab olunur. Mətnlə işləmək aktiv ünsiyyət prinsipini və mətni anlamaq prinsipini təcəssüm etdirir.

Burada göstəriləndiyi kimi, ingilis dilini ədəbiyyat vasitəsilə səmərəli şəkildə öyrətmək olar. Dil müəllimləri ədəbiyyatdan ingilis mədəniyyətinə və dilinə yaxınlaşmaq üçün bir vasitə kimi istifadə edə bilər. Bu, düzgün yazmağı, effektiv ünsiyyət qurmağı, tənqidi düşünməyi və düzgün danışmağı öyrətməyin bir yoludur. Bu əsasda tövsiyə olunur ki, dil müəllimləri xarici dil siniflərində ədəbiyyatı mənimsəməli və onu şagirdlər üçün maraqlı etməlidir. Tələbələrin dil bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində ingilis dilli bədii mətnlərdən istifadə onların təxəyyül, yaradıcılıq və tənqidi təfəkkürlərini inkişaf etdirməyə kömək edəcək, mədəni müxtəliflik və ifadə funksiyasını idarə etməyə, eləcə də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan verəcək.

Problemə aktuallığı. Bədii mətnlər linqvistik şüuru inkişaf etdirir, şərh bacarıqlarını genişləndirir xarici dilin mənimsənilməsinə həvəs oyadır. Digər alimlərə əsasən bədii mətnlər aşağıdakı iki səbəbə görə xarici dil siniflərinə inteqrasiya olmalıdır: birincisi, xarici dilin öyrənilməsində konkret nümunələri təmin etdiyi üçün ideal model rolunu oynayır; ikincisi, öyrənənlərə dil və dil məlumatlılığı haq-

qında bilikləri inkişaf etdirməyə imkan verir; lüğət və qrammatikanı öyrətmək üçün orijinal mənbə rolunu oynayır. Bədii mətnlərin tələbələrin ingilis dilində şifahi bacarıqlarının formalaşdırılmasında əsas texnika kimi istifadə edilməsi yolları və üsullarının tədqiq olunması ingilis dilinin tədrisi metodikasında tələb olunan sahələrdəndir.

Problemin elmi yeniliyi. Tələbələrin dil bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində ingilis dilli bədii

mətnlərdən istifadənin rolunun elmi ədəbiyyatda təhlil və tədqiq etməkdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. tələbələrin ingilis dilində şifahi nitq bacarıqlarının formalaşdırılmasında bədii mətnlərdən istifadə prosesi həm ixtisası dil olan və, həm də digər ail təhsil müəssisələrində aparılan məşğələlərdə təlim mühtininin keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsi zamanı istifadə etmək olar.

Ədəbiyyat:

1. Ağazadə, N.A. Xarici dillərin tədrisi metodikası və dilçilik. / N.A. Ağazadə. – Bakı: – 1974. – s.6-11
2. Hüseynzadə, G.C. Xarici dillərin tədrisində islahatların tətbiqi: Müəllimönlü tədrisdən tələbəönlü tədrisə keçid. // "Elm" ilinə həsr olunmuş Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri Respublika elmi konfransının materialları. – Bakı: ADU, – 2009, – s. 220-226.
3. Qaraqurt, V.V. İxtisası dil olan universitet tələbələrinə ingilis dilində mədəniyyətlərarası nitq ünsiyyətinin tədrisi metodikası: / Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru dis. avtoreferatı / –Bakı, 2013. – 46 s.
4. Давиденко Е.С. Личностно ориентированный подход к обучению понимания смысла иноязычного художественного текста : дис. ... канд. пед. наук. Таганрог, 2003. 180 с. s.90].
5. Щерба, Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе. Общие вопросы методики. Изд.2-е. / Л.В.Щерба. – М.:Высшая школа, – 1974. – 112 с.
6. Babae, R., & Yahya, W. R. B. W. (2014). Significance of literature in foreign language teaching. *International Education Studies*, 7(4), 80-85. Available at: <https://doi.org/10.5539/ies.v7n4p80>.
7. Carrison, C. & Ernst-Slavit, G. (2005). From silence to a whisper to active participation: Using literature circles with ELL students. *Reading Horizon*, 46(2), 93-113.
8. Chnara, H., & Mariwan, H. N. (2016). The importance of literary texts in teaching language in EFL classes: The waste land as an example. *International Journal of Literature and Arts*, 4(1), 1-6.
9. Cimermanova, I. (2015). Creativity in EFL teacher training and its transfer to language teaching. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 197, 1969-1975. 10.Collie and Slater, 2001; Ghosn, 2002; Hadaway et al., 2002; Hismanoglu, 2005; Keshavarzi, 2012.
10. Debrelı, E., Ishanova, I., & Sheppard, C. (2019). Foreign language classroom management: Types of student misbehaviour and strategies adapted by the teachers in handling disruptive behavior. *Journal of Cogent Education*, 6(1), 12-42. Available at: <https://doi.org/10.1080/2331186x.2019.1648629>.
11. Hill, J. (1986). *Teaching Literature in the Language Class Room*. Macmillan.
12. Lazar, G. (1993). *Literature and Language Teaching: A Guide for Teachers and Trainers*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511733048>
13. Mainland, C. (2013). Teaching literature like a foreign language; or, what I learned when I switched departments. *Pedagogy: Critical Approaches to Teaching Literature, Language, Composition, and Culture*, 13(1), 145-148. Available at: <https://doi.org/10.1215/15314200-1814269>
14. Muhammed, A. A. (2013). The effect of teaching literature on learning English language: A study on EFS (English as a foreignstudents) and EFL classes. *International Journal of Advanced Research in Literature and Education*, 1(1), 27-38.
15. Murdoch, G. (2002). Exploiting well-known short stories for language skills development. *IATEFL LCS SIG Newsletter*, 23: p. 9-17.
16. Sivasubramaniam, S. (2006). Promoting the prevalence of literature in the practice of foreign and second language education: Issues and insights. *Asian EFL journal*, 8(4): p. 254-273
17. Ur, P. (1996). *A course in language teaching* (pp. 201). Cambridge: Cambridge University Press. 170.
18. Widdowson, H.G. Authenticity and Autonomy in ESL // *ELT Journal*, – 1996. Vol. 50, – p.67-68

E-mail: gulivasahila2017@gmail.com
Redaksiyaya daxil olub: 17.05.2024